

УДК 378(477)

МІСІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ У СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ**Сафонова Н.М.****THE MISSION OF THE HIGH SCHOOL IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF GLOBAL ISSUES****Safonova N.M**

У статті окреслені й аналізуються окремі аспекти діяльності вищої школи у сучасному контексті проблем освіти другої половини XX – початку XXI ст.

Зазначено, що названа тема викликає інтерес науковців, дослідників, практичних працівників вищої школи тощо. Спираючись на їх дослідження, авторка визначила мету та завдання власного вивчення, поставила за мету окреслити й проаналізувати лише деякі аспекти названої проблеми: як головний постачальник кадрів у будь-якій сфері – промисловості, сільському господарстві, науці, культурі, зростанні добробуту й духовності - саме вища школа здатна відігравати ключову роль, бути генератором розвитку суспільства. Ці питання потребують більш чіткого окреслення й виваженого аналізу.

Доведено, що інтенсивний шлях розвитку вітчизняних вищих навчальних закладів з врахуванням світових стандартів вимагає прирощення нових знань, які так необхідні в Україні. Адже, зокрема, через брак спеціалістів у галузі європейської інтеграції українцям важче грамотно вбудувати стосунки з європейською спільнотою.

У статті проаналізовано, що процес інтеграції, у тому числі й вищої школи, вимагає, щоб її випускники практично володіли хоч би двома робочими мовами: англійською та французькою, англійською та німецькою, англійською та іспанською. У ряді вищих навчальних закладів України, зокрема Києво-Могилянській академії, викладання на окремих спеціальностях ведеться виключно англійською мовою. Це не викликає труднощів для її випускників при продовженні ними навчання у вищих навчальних закладах Європи тощо.

Показано, що взаємодія держави з вищою школою може визначатися декількома типами зв'язку між ними: жорсткий, послаблений і вільний. При цьому зауважено, що послаблений тип відносин зовсім не характеризується абсолютною самостійністю, а лише передбачає наявність інших залежностей замість традиційних; в першу чергу це може виявлятися в намаганнях режиму зберегти духовний контроль в освітянській сфері при одночасному зменшенні її економічної підтримки.

Робиться висновок про те, що в умовах розбудови держави в Україні відбувалася переорієнтація вищої школи на

розвиток особистості, світовий досвід та стандарти, використання ефективних технологій навчального процесу. Нині, коли в Україні готується комплексне реформування освіти, вищої у тому числі, дуже важливо за пропонуваними новаціями не втратити напрацьовані національні цінності освітянського досвіду, що перевірене життям не одного покоління співвітчизників.

Ключові слова: освіта, вища школа, сучасний контекст, набутий досвід, європейські стандарти освіти.

Звертаючись до питання досвіду подолання складних ситуацій у розвитку країн, дійдемо розповсюдженого висновку: історія неодноразово наводила приклади, коли культурні і політичні діячі вбачали можливість порятунку свого суспільства від посередності або кризового становища (а посередність є також проявом кризи) через реформи і розвиток освіти. Місія вищої школи не була однаковою протягом всього його тисячолітньої історії, але розуміння місії сучасного університету, сучасної вищої школи неможливо без звернення до історичного контексту. Так, трансформація університету, його цілей і цінностей відбувалися під тиском зовнішніх обставин, і кожна така зміна породжувала свої звичаї і традиції, безпосередньо відбивалася на принципах складання освітніх програм і проведенні філософських і наукових досліджень.

Соціальна функція виробництва культури – цей рівень дій вищої школи має тенденцію загострення й дедалі більшої актуальності.

Названа тема викликає інтерес науковців, дослідників, практичних працівників вищої школи тощо. Зокрема, увагу привертають публікації Гондюла В. П. «Вища школа України на порозі XXI ст.», Таланчука П. М. «Україна XXI століття: стратегія освіти», Любада О. О., Федоренка Д. Т. «Розвиток вищої школи педагогічної освіти України в XXI

сторіччі», монографія Курило В. С. «Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у XX столітті», а також докторська дисертація Герасіної Л. М. «Оновлення сучасної вищої школи в контексті глобальних проблем освіти» [1-6] та ін.

Як головний постачальник кадрів у будь-якій сфері – промисловості, сільському господарстві, науці, культурі, зростанні добробуту й духовності – саме вища школа здатна відігравати ключову роль, бути генератором розвитку суспільства. На наш погляд, ці питання потребують більш чіткого окреслення й виваженого аналізу. Звичайно, висвітлення такої глибокої проблеми потребує окремого солідного дослідження. Проте, у наданій статті автор ставить за мету окреслити й проаналізувати лише деякі аспекти названої проблеми, враховуючи дослідження попередників, їх висновки і узагальнення.

За десятиліття радянського періоду та й чималі роки незалежної України в ній склалась певна система вищої освіти, яка розвивалась екстенсивно, здебільшого кількісно [7]. Нині в Україні за великою кількістю вищих навчальних закладів спостерігається певна перенасиченість спеціалістів, що ускладнює їх працевлаштування за фахом. Україна як складова європейського, світового процесу стає на шлях зростаючої інтеграції, інтенсифікації в діяльності у тому числі й вищої школи. Вже виникли перші великі вузівські об'єднання, що відповідають світовим стандартам, в усякому разі вони ставлять таку мету (Київ, Львів, Кривий Ріг тощо). Це надасть можливість запозичення й обміну досвідом, здобуття якісної освіти. А якщо при цьому в Україні пройдуть реальні реформи, а не їх імітація, то жодних ризиків для держави не буде.

Такі зміни в Україні вкрай необхідні, насамперед щодо молоді і студентства зокрема. Адже вона з часом у якості зрілих громадян України визначатиме її імідж і світосприймання. Тому вища школа в сучасних умовах покликана не лише надавати відповідні фахові знання своїм вихованцям, а й формувати у них натхнення та переконання, що не існує чогось неможливого. На жаль, в Україні відчуття можливості щось змінити поступово стирається, а це може стати найбільшою поразкою молодого покоління. Тому й виникає усвідомлення: обмеженість дій молоді – це лише зручна для когось установка, а не закон природи. Для авторитарної влади найбільш ефективною і прийнятною є пасивна молодь.

Характерно, що у європейському середовищі навіть поняття успіху розуміють інакше, ніж в Україні: успішною вважається людина, якій цікаво жити. Молодь Європейського Союзу має змогу дивитися на світ набагато ширше, ніж крізь призму проблем власної країни – консолідована демократія вивільняє енергію суспільства на велику кількість корисних справ [8]. Молоді України і, зокрема, студентській, доводиться боротися за демократичні свободи, свої права, якісну освіту, покращення стандартів життя.

Інтенсивний шлях розвитку вітчизняних вищих навчальних закладів з врахуванням світових стандар

тів вимагає прирощення нових знань, які так необхідні в Україні. Адже, зокрема, через брак спеціалістів у галузі європейської інтеграції нам важче грамотно вибудувувати стосунки з європейською спільнотою. Потрібно знати не лише те, що цікаво для нас у співпраці з ЄС, а й що цікавить його у відносинах з Україною та іншими державами Європейської політики суспільства. Тому потрібен глибший рівень розуміння політичних процесів у ЄС, щоб мати змогу передбачити визначальні зміни й хоча б усвідомлювати їхнє значення, не кажучи вже про спроби впливати на них. Однак, в Україні сьогодні європейською картою часто маніпулюють, зокрема щодо майбутньої Зони вільної торгівлі. До того ж характерно, що дискутують з цього приводу не науковці, а політики чи заполітизовані експерти [9].

У порівнянні з європейськими стандартами освіти наш національний досвід підготовки фахівців не є «мобільним». На ньому все ще позначається вплив досвіду з радянських часів. І сьогодні наочно видна різниця навчання у європейських і українських вищих навчальних закладах. Основа такої різниці – різні підходи до навчання. Не можна стверджувати, що в українських візах даються більш поверхові знання. Проте численні факти свідчать, що навчання студентами України не сприймається так серйозно, як робота.

Порівнюючи європейський і вітчизняний досвід вищої освіти, останньому є чого повчитися у першого. Насамперед, це єдине зобов'язання й відповідальність – навчання. Можливо й вітчизняним університетам доцільно відходити від десятиліттями напрацьованих стереотипів, виправданих в історичних умовах замкненого, ізольованого від світу існування державної системи, і нині, коли так зросла ця потреба в умовах європейської інтеграції. На наш погляд, особливо стосовно підготовки гуманітарних фахівців, заслуговує уваги досвід розподілу навчальних дисциплін і часу, відведеного на них, накопичений інтегрованими навчальними закладами Європи. Так, у Коледжі Європи (з кількома територіальними відділеннями, як-то: бельгійське, польське та ін.) рівень навчання вищий, ніж у Сорбонні.

Процес інтеграції, у тому числі й вищої школи, вимагає, щоб її випускники практично володіли хоч би двома робочими мовами: англійською та французькою, англійською та німецькою, англійською та іспанською. У ряді вищих навчальних закладів України, зокрема Києво-Могилянській академії, викладання на окремих спеціальностях ведеться виключно англійською мовою. Це не викликає труднощів для її випускників при продовженні ними навчання у вищих навчальних закладах Європи тощо. Справжнім викликом стає друга робоча іноземна мова: слухання лекцій, складання іспитів. Проте подолання труднощів (практичне засвоєння другої іноземної мови) з часом відкриває перед такими фахівцями великі можливості для працевлаштування і забезпечення рівня добробуту.

Взаємодія держави з вищою школою може визначатися декількома типами зв'язку між ними: жорсткий, послаблений і вільний. Характер же будь-якого типу зв'язку залежить в першу чергу від типу держави. Тоталітарно-авторитарний тип держави передбачає найвищу залежність освітянських структур, яка виявляється в двох площинах: економічній (матеріально-фінансовій) і духовній (тобто змістовно-ідеологічній). Ніхто не буде заперечувати, що вільний тип відносин держави з освітянськими структурами позначається і на розвитку особистості, і суспільства в цілому. Адже саме такі соціальні стосунки здатні забезпечити необхідні умови для прогресу в сфері освіти. Але в жодному разі це не означає відсутність підтримки (фінансової, економічної, правової) та контролю з боку держави. Відсутність жорсткої залежності від держави вищої школи фактично виявляється у створенні реальних обставин для більш ефективного розвитку останньої.

Доцільно зауважити, що послаблений тип відносин зовсім не характеризується абсолютною самостійністю, а лише передбачає наявність інших залежностей замість традиційних; в першу чергу це може виявлятися в намаганнях режиму зберегти духовний контроль в освітянській сфері при одночасному зменшенні її економічної підтримки. Будь-яка ідеологія намагається пояснити та аргументувати той соціальний і політичний порядок, який вона намагається захистити засобами апеляції до природних законів. Ідеологія сама стає фактором формування людини, а створені нею міфи, особливо за допомогою системи освіти і засобів масової інформації, будують людину за визначеною формулою.

Ми звернулися до такого коментарю саме тому, що вважаємо: всебічний аналіз дозволяє розширити традиційне бачення процесів у вищій школі, що позначиться на її подальшому розвитку, а разом з тим – і суспільства в цілому.

Університет, в першу чергу, дає вищу освіту, яку має отримати середня людина. Піднявши середню людину на рівень часу, тобто зробивши її людиною культурною, необхідно зробити її добрим професіоналом. Педагогіку (а ми з вами є представниками педагогіки вищої школи) фактично слід розглядати як засіб здійснення соціальної та культурної реконструкції.

Університет як ретранслятор і вихователь культури – саме в цьому іспанський педагог-мислитель Хосе Ортега-і-Гассет вбачав місію вищого навчального закладу. Іспанський філософ минулого століття у важкі 30-40-і роки громадянської війни і її наслідків в Іспанії звертався до необхідності подолання внутрішнього протистояння в країні та піднесення статусу Іспанії в Європі через освітянські реформи[10]. Його роздуми щодо освіти, що розглядають водночас і місію університету, дозволяють провести певну паралель із сьогоденням нашої молоді держави. Бо українська освіта протягом 20-річчя також віддзеркалювала усі економічні і політичні негаразди суспільства, що було надто відчутно.

Сьогодні відбувається зниження ролі викладача як єдиного "власника" наукових знань і росте його роль як експерта і консультанта, що допомагає студенту орієнтуватися у світі наукової інформації. У процесі реалізації функцій педагогічної діяльності вирішуються такі групи завдань як:

активізація пізнавальної діяльності студентів, організація самостійного навчання студентами, якісний виклад матеріалу, виділення ключових понять, закономірностей, побудова узагальнюючих висновків, використання інформаційних технологій навчання.

Безперечним є те, що на сьогоднішній день велике значення має отримання якісної вищої освіти. Незважаючи на величезну кількість навчальних закладів у світі, попит на ринку освітніх послуг як і раніше перевищує пропозицію. Український споживач освітніх послуг налаштовується все більше на отримання освіти за дистанційною формою – як більш зручної й не менш ефективної. Дистанційне навчання створює рівні можливості для бажаючих отримати освіту, підвищити кваліфікацію, пройти перепідготовку та знайти роботу. Дана система дозволяє отримати вищу освіту паралельно з основною діяльністю людини, розширює можливості громадян в навчанні за кордоном, отриманні вчених ступенів, визнаних міжнародним освітнім співтовариством. Дистанційна освіта передбачає більш широкі перспективи у виборі вузу. Реальність примушує замислюватися про те, хто більше буде котируватися на ринку праці: людина, яка отримала освіту у формі дистанційного навчання в престижному навчальному закладі, або випускник, який закінчив очне відділення невідомого місцевого вузу. Звичайно, рівень затребуваності навчання і можливості отримати освіту за допомогою комунікаційних технологій залежить від економічного розвитку окремо взятої країни. Безсумнівно, не можна порівнювати, скажімо, Японію, де комп'ютерна грамотність населення та доступність технологічних засобів досягає 80%, і Україну, де доступ в Інтернет має не кожний[11]. Але, незважаючи на це, не можна не визнати, що і в нашій країні популярність дистанційного навчання зростає з кожним роком. Дана освітня система, так само як і будь-яка інша, має ряд плюсів і мінусів, а головне – має майбутнє. Отже, модернізація освіти передбачає: оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління; перерозподіл функцій та повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами; перехід до програмно-цільового управління, поєднання державного і громадського контролю; впровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; прозорість розроблення експертизи, апробації та затвердження нормативно-правових документів; створення системи моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях; організацію експерименталь-

ної перевірки та експертизи освітніх інновацій; впровадження новітніх інформативно-управлінських і комп'ютерних технологій; демократизацію процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестацію; удосконалення механізму ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів; підвищення компетентності управлінців усіх рівнів; більш широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, жінок, а також виховання лідерів у сфері освіти.

Складовими освітнього процесу, як завжди, залишаються надання якісної освіти фундаментального характеру, навичок самостійного подальшого навчання, мотивації самоосвіти. Втім, у педагогіці є аксіома: інтелект відточується інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю. В даному випадку яскрава, неординарна, приваблива особистість педагога стає важливою умовою і засобом досягнення успіху у виховній та освітній діяльності.

Традиції, сучасні цінності, усвідомлення перспективи формують і спрямовують діяльність молоді людини. Необхідно орієнтуватися на студента, а саме на його здатність вчитися, й на те, що необхідно йому для життя. Лише за цих обставин університети, вища школа здатні знову, як у кращі свої роки, відігравати провідну роль в європейській історії. З огляду на складні часи перманентної реформи в освіті України ми повинні усвідомити це і внутрішньо координувати наші цілі і форми діяльності.

Набутий в Україні досвід свідчить, що в цьому відношенні є певні досягнення, суттєві зрушення, хоч і не вирішені проблеми мають місце.

Отже, в умовах розбудови держави в Україні відбувалася переорієнтація вищої школи на розвиток особистості, світовий досвід та стандарти, використання ефективних технологій навчального процесу. Нині, коли в Україні готується комплексне реформування освіти, вищої у тому числі, дуже важливо за пропонуваними новаціями не втратити напрацьовані національні цінності освітянського досвіду, що перевірне життям не одного покоління співвітчизників. Подальше дослідження означеної проблематики доцільно, на наш погляд, розглянути у контексті порівняння стратегій і напрямів реформування вищої освіти в європейських країнах та вітчизняної вищої школи часів незалежності.

Л і т е р а т у р а

1. Гондюл В. П. Вища школа України на порозі ХХІ ст. // Рід. shk. – 1993. – № 5. – С. 63 – 67.
2. Алексеев Ю.М. Україна: освіта і держава (1987-1997 рр.). - К.: Експрес-Об'ява, 1998. -110 с.
3. Курило В. С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – 460 с.
4. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985рр.). – К.: Либідь, 1992. – 195 с.
5. Пихоя Р. Советский Союз: история власти (1945 - 1991). – М., 1998.

6. Баран В. К. Україна 1950 – 1960-х рр. – Львів, 1996.
7. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945 - 1991). – Львів, 2003.
8. Литвин В. М. Історія України (у 3-х томах). – Том III. Новітній час (1914 - 2004). Книга друга. – К.: Видавнич. дім «Альтернативи», 2005. – С. 174.
9. Бойко О. Д. Історія України у ХХ столітті: 20-ті – 90-ті роки (навчальний посібник для студентів). – Ніжин: «Стиль», 1994. – С. 203
10. <http://polit.ru/article/2013/05/07/auzan/>
11. http://www.koob.ru/ortega_y_gasset/mission_o

References

1. Gondjul V. P. Vyshha shkola Ukrainy na porozі HHI st. // Rid. shk. – 1993. – № 5. – S. 63 – 67.
21. Aleksjejev Ju.M. Ukrai'na: osvita i derzhava (1987-1997 rr.). - K.: Ekspres-Ob'java, 1998. -110 s.
22. Kurylo V. S. Osvita ta pedagogichna dumka Shidnoukrai'nskogo regionu u HH stolitti. – Lugans'k: LDPU, 2000. – 460 s.
23. Majboroda V. K. Vyshha pedagogichna osvita v Ukrai'ni: istorija, dosvid, uroky (1917-1985rr.). – K.: Lybid', 1992. – 195 s.
24. Pyhoja R. Sovetskyj Sojuz: ystoriya vlasty (1945 - 1991). – M., 1998.
25. Baran V. K. Ukrai'na 1950 – 1960-h rr. – L'viv, 1996.
26. Baran V. K. Ukrai'na: novitnja istorija (1945 - 1991). – L'viv, 2003.
27. Lytvyn V. M. Istorija Ukrai'ny (u 3-h tomah). – Tom III. Novitnij chas (1914 - 2004). Knyga druga. – K.: Vydavnych. dim «Al'ternatyvy», 2005. – S. 174.
28. Bojko O. D. Istorija Ukrai'ny u HH stolitti: 20-ti – 90-ti roky (navchal'nyj posibnyk dlja studentiv). – Nizhyn: «Styl'», 1994. – S. 203
29. <http://polit.ru/article/2013/05/07/auzan/>
30. http://www.koob.ru/ortega_y_gasset/mission_o

Сафонова Н. М. Миссия высшей школы Украины в современном контексте.

В статье очерчены и анализируются отдельные аспекты деятельности высшей школы в современном контексте проблем образования второй половины ХХ – начала ХХІ в. Проанализирована история и историография вопроса, изучено мнение педагогов и философов, которые в своих исследованиях касались вопросов деятельности университета в целом и современного университета в частности.

Ключевые слова: образование, высшая школа, мировой контекст, приобретенный опыт, европейские стандарты образования.

Safonova N.M. The mission of the high school in Ukraine in the context of global issues.

The article outlined and analyzed some aspects of higher education in the contemporary context of education the second half of the ХХ - ХХІ century.

Indicated that called the topic of interest of scientists, researchers, practitioners of high school and more. Based on their research, the author has identified goals and objectives of their own study set out to describe and analyze only some aspects of the above problem, the main supplier of staff at any sector - industry, agriculture, science, culture, the welfare and spirituality - that higher education can play a key role, be a generator of social development. These issues require a clearer delineation and a careful analysis.

Proved that the intensive development of domestic institutions of higher education, taking into account international standards require new increment of knowledge that are so needed in Ukraine. After all, in particular because of the lack of specialists in European integration harder Ukrainian competently build relations with the European community.

The article analyzes the process of integration, including high school, requires that its graduates had virtually even two working languages: English, French, English and German, English and Spanish. A number of universities in Ukraine, including Kiev-Mohyla Academy, teaching in certain specialties is in English. It is not difficult for graduates continuing their education at the higher educational institutions of Europe and others.

It is shown that the interaction with the high school state can be defined several types of communication between them: hard, weakened and free. This noted that weakened type of relationship is not characterized by absolute autonomy, but only provides for other addictions instead of the traditional; first of all it can manifest itself in efforts to maintain spiritual control mode in the educational field while reducing its economic support.

The conclusion is that in a state building in Ukraine there was a reorientation of higher school on personality development, international experience and standards, the use of efficient technologies for the educational process. Now that Ukraine is preparing a comprehensive reform of education, including higher, it is important for the proposed innovations is not to lose elaborated national values educational experience that tested the life of several generations of compatriots.

Keywords: *Education, higher education, the global context, the experience gained, the European educational standards.*

Сафонова Наталія Михайлівна – к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії та історії України Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: д.іст.н., професор **Дьомін О.Б.**

Стаття подана 12.09.2016